

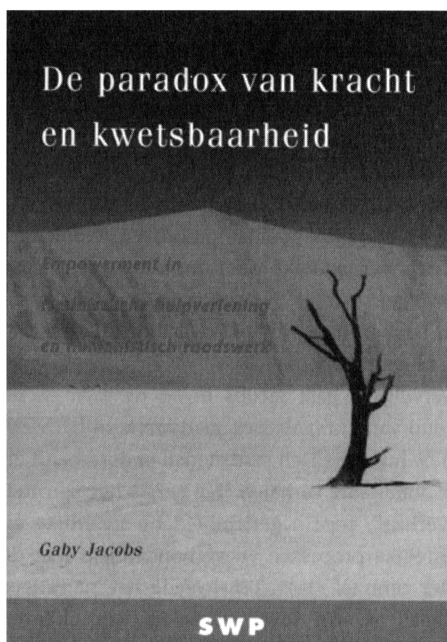
De paradox van kracht en kwetsbaarheid

*Empowerment in feministische hulpverlening
en humanistisch raadswerk*

Gaby Jacobs

In haar proefschrift wil Gaby Jacobs een dialoog openen met humanistisch raadslieden over de meerwaarde van de feministische theorie en hulpverlening voor de praktijk en theorievorming van het humanistisch raadswerk. Het humanistisch raadswerk stelt zich ten doel om mensen bewust te maken van de verantwoordelijkheid voor hun eigen leven en voor de samenleving, om hun geestelijke kwetsbaarheid en normbesef te activeren, en ervaringen van bevooroordeeld zijn, vervreemding en zinloosheid te bestrijden. Het is vooral gericht op individuen en innerlijke processen en niet op sociaal-culturele contexten. Feministische hulpverlening is daarentegen wel op deze contexten gericht. Raadslieden zijn werkzaam in diverse instellingen op het terrein van de gezondheidszorg, justitie en defensie, of zijn vrij gevestigd. Zij verlenen bijstand aan mensen die steun behoeven bij de doordenking van bestaansvragen.

Binnen het humanistisch werk wordt veelal een geslachtsloos mensbeeld gehanteerd. Om dit te illustreren haalt Jacobs een citaat van Rosemarie Tong aan: 'Is het niet voorbarig vrouwen te overtuigen om humanist te worden, wanneer het begrip "mens" nog steeds mannelijk gedefinieerd is?' De samenleving is steeds diverser geworden: het is een conglomeraat van mensen met verschillende culturele en etnische achtergronden, verschillen in sekse, leeftijd en uiteenlopende levensstijlen. Wil het humanistisch raadswerk niet bij voorbaat bepaalde groepen in de samenleving uitsluiten, dan zullen raadslieden meer aandacht moeten besteden aan sekse- en culturele verschil-

Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001
240 blz., € 26,55

len in hun eigen praktijk. Vanuit haar eigen ervaring met de feministische hulpverlening is Jacobs overtuigd dat de inzichten vanuit de feministische theorie een bijdrage kunnen leveren aan de wetenschappelijke discussie over de theorie en de praktijk van humanistisch raadswerk. Hiervoor maakt zij gebruik van een begrip uit de feministische hulpverlening: *empowerment*.

Jacobs begint met een beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van feministische hulpverlening in de Verenigde Staten en Nederland. Zij

schetst de verschillende stromingen die zich daarbinnen hebben ontwikkeld. De oudste is de politieke stroming, die de oorzaak van problemen legt bij externe en interne omstandigheden die vrouwen belemmeren over hun eigen lichaam en leven te beschikken. De tweede stroming is de cultuurkritische, die streeft naar een herwaardering van vermeende vrouwelijke waarden als zorgzaamheid en afhankelijkheid, en deze een gelijkwaardige plek wil geven in de samenleving. In de postmoderne stroming is er geen eenduidig verklaringsmodel voor problemen en klachten van vrouwen, maar gaat men ervan uit dat deze voortkomen uit een complex van factoren. Gender is niet meer het enige sociaal-culturele ordeningsprincipe, noch is er een eenduidige vaststaande werkelijkheid: (gender)identiteit wordt geproduceerd in culturele betekenisssystemen en maatschappelijke praktijken. Problemen worden veroorzaakt door innerlijke conflicten over tegenstrijdige beelden en normen die vrouwen hebben meegekregen over hoe zij zich dienen te gedragen.

Vervolgens gaat Jacobs in op de aard en de inhoud van humanistisch raadswerk. In het werk van de humanistisch raadsvrouwen onderscheidt zij vier dominante verhalen. Ten eerste het 'spirituele verhaal', waarin gerichtheid op innerlijke en geestelijke processen en verbondenheid met de ander centraal staat. Ten tweede het 'narratieve verhaal' waarin levensverhalen van cliënten geconstrueerd worden. Door het vertellen van verhalen – waarmee een nieuwe samenhang wordt geconstrueerd tussen ervaringen en gebeurtenissen – geven mensen betekenis en zin aan het eigen leven. Het derde verhaal is het 'eenvoudige verhaal'; hierbij is de fundamentele gelijkheid tussen de raadswerker en cliënt het uitgangspunt. De raadswerker heeft geen doel behalve het opbouwen van een relatie met de cliënt, hanteert geen specifieke methodiek in de begeleiding, maar maakt deel uit van het dagelijks leven van cliënten en is gericht op alledaagse handelingen. Ten slotte onderscheidt Jacobs het 'communicatieve verhaal', waarin de symmetrische communicatieve relatie tussen de raadswerker en de cliënt

een belangrijk plaats heeft in het professionele handelen. In deze visie bevindt het raadswerk zich in een krachtenveld waarin systeemmotieven en individuele en diepgevoelde verlangens met elkaar botsen. De methodiek bestaat uit het bieden van een communicatieve vrijplaats, waarin mensen elkaar ontmoeten buiten het systeemgeweld van organisaties en instellingen. Dit levert niet alleen een bijdrage op individueel niveau – waar het gaat om zingeving evenals in het eenvoudige verhaal –, maar ook wat betreft het communicatiever maken van de organisatie door het bekritisseren van regels, beleid en gebruiken van de organisaties.

Aan deze vier verhalen voegt Jacobs een vijfde toe: het 'feministische verhaal'. Daarin wordt de verbinding tussen de feministische perspectieven en humanistisch raadswerk gelegd. Dit feministische verhaal baseert zij op vragenlijstonderzoek en vraaggesprekken die zij gehouden heeft met feministisch geïnspireerde humanistische raadsvrouwen. Van de onderzochte raadsvrouwen is meer dan de helft bekend met vrouwenhulpverlening en haar principes, zoals het versterken van autonomie en de contextgerichtheid. In het feministische verhaal worden zingevingvragen, de beleving daarvan en de omgang ermee beschouwd vanuit een genderperspectief. Er is aandacht voor machtsverschillen op grond van sekse. De raadsvrouwen die werken vanuit deze visie zijn gericht op het stimuleren van zingeving- of ervaringsprocessen bij individuele cliënten, op het autonome handelen van cliënten in relatie tot hun omgeving, en op het bewerkstelligen van veranderingen in de organisatorische context waarin zij werkzaam zijn. Het feministische verhaal sluit daarmee vooral aan op het communicatieve verhaal.

Volgens Jacobs is *empowerment* het concept dat de theorie en praktijk van vrouwenhulpverlening en het humanistisch werk met elkaar kan verbinden en een dialoog op gang kan brengen. De humanistisch raadsvrouwen zijn niet alleen gericht op zingeving als individueel en innerlijk proces, maar ook op zingeving als *empowerment*. De werker is immers ook gericht op het ondersteunen

van cliënten in het voeren van de regie over hun eigen leven, en op het eventueel veranderen van het beleid en de cultuur van de organisaties waarin hij of zij werkzaam is.

Alhoewel *empowerment* in beide praktijken gehanteerd wordt, is Jacobs in haar analyse vooral gericht op wat het vanuit de feministische hulpverlening kan betekenen voor het humanistisch werk, en niet andersom. Zij werkt dit begrip uit in drie paradigma's, die voortkomen uit de drie verschillende stromingen binnen de feministische hulpverlening. In de politieke stroming is dat het 'autonomieparadigma', in de cultuurkritische is dat het 'connectie-' oftewel 'relatieparadigma' en in de postmoderne stroming het 'diversiteitsparadigma'. Op een zeer uitgebreide en inspirerende wijze beschrijft zij hoe deze stromingen zich hebben ontwikkeld en hoe deze verklaringsmodellen hun invloed hebben op doel en werkwijze van hulpverlening en de betekenis van *empowerment*.

Zo wordt in het autonomieparadigma benadrukt dat *empowerment* gelegen is in het bewust maken van sociaal-culturele factoren die het welbevinden van cliënten aantasten, en in het uitnodigen tot veranderen in plaats van aanpassen. In het relatieparadigma wordt *empowerment* opgevat als het vergroten van relationele macht, wat betekent dat de hulpverlening gericht is op een wederzijds groeibevorderend en relationeel proces van zelfontwikkeling. In het diversiteitsparadigma is het doel vooral om cliënten te helpen om dubbelzinnigheden, verschillen en ambivalenties toe te laten en hen te leren gedijen in een toenemende meervoudige en tegenstrijdige, externe wereld.

Ten slotte gaat Jacobs na in hoeverre de verschillende 'verhalen' binnen het humanistisch werk sensitief zijn voor concepten vanuit deze verschillende paradigma's. Hier blijkt dat het proefschrift vooral gebaseerd is op een literatuurstudie. Ik mis in de analyse de dagelijkse praktijk van het raadsliedenwerk. Bekend als zij is met het terrein van feministische hulpverlening, vind ik dat Jacobs' studie een zeer gedegen en helder overzicht biedt van de ontwikkeling van feministische hulpverlening. Gehanteerde termen zoals 'overlevingsstrategieën' en 'zelfsturing' wor-

den uitgelegd en geplaatst binnen het overkoepelende begrip *empowerment*. Daarnaast worden nieuwe, prachtige woorden toegevoegd aan de verhalen, zoals 'de ontwikkeling van het zelfverstaan' of 'culturele zelfdefinieringsruimte'.

Het humanistisch raadswerk komt er echter bekaaid af. Een deel van de analyse is gebaseerd op een vragenlijst die door maar vijftig raadslieden is ingevuld, en op drie inhoudelijk interviews met vrouwelijke raadslieden die werken op basis van de principes van feministische hulpverlening. Inzicht in de praktijk van het humanistisch werk geeft het proefschrift jammer genoeg niet. Zo komt in het hoofdstuk over de betekenis van *empowerment* voor het humanistisch raadswerk de presentiebenadering even kort aan bod. Deze nieuwe theorie over het werk van humanistisch raadslieden kan volgens mij ook van betekenis zijn voor de feministische hulpverleners. De presentiebenadering is een methodiek die niet interventie- en oplossingsgericht is, maar zich kenmerkt door 'er te zijn voor' de ander in zijn alledaagse werkelijkheid van ingrijpende levensgebeurtenissen of ervaringen.

Nieuw en verrassend vind ik het laatste hoofdstuk, waar Jacobs ingaat op haar eigen positie als onderzoeker en kritisch reflecteert op haar eigen handelen. In dit hoofdstuk gaat zij voor een vijftal – vanuit feministisch perspectief belangrijke – criteria (betrouwbaarheid, validiteit, transparantie, macht en bruikbaarheid) na, hoe zij hiermee in haar eigen onderzoek is omgegaan. Hieruit blijkt een duidelijke betrokkenheid bij de feministische hulpverlening en haar overtuiging dat de inzichten vanuit de theorie en praktijk van feministische hulpverlening een meerwaarde kunnen hebben voor het humanistisch raadswerk. Door deze duidelijke positiebepaling is het een zinvolle maar ietwat eenzijdige dialoog geworden. Hopelijk leidt dit boek tot een voortzetting van de dialoog tussen de feministische hulpverlening en humanistisch werk, waarbij de meerwaarde van beide praktijken meer op de voorgrond staat.

Majone Steketee